

УДК 299.184:201.439

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Н. М. Родіонова

Визначено ключові характеристики, що визначають напрямки та тенденції, відповідно до яких здійснюється реформування системи професійно-технічної освіти. Систематизовано науково-практичні положення відносно реалізації компетентнісного підходу в педагогічному процесі ПТНЗ.

***Ключові слова:** професійно-технічна освіта, розвиток, компетентнісний підхід, варіативність, освітні програми, освітні стандарти.*

Сучасний етап розвитку системи професійно-технічної освіти як одного з соціальних інститутів, що надає освітні послуги, проходить в складних умовах. Це пов'язано із зростаючими вимогами до якості підготовки кваліфікованих робітників з боку системи професійної освіти, ринку праці, студентської молоді і їх батьків, а також з економічними ризиками, демографічними проблемами, соціокультурними і етичними аспектами тощо.

Соціально-економічне становище молоді в країні нерозривно пов'язано із станом суспільства. Підростаюче покоління природним чином реагує на ті зміни, які відбуваються в навколишньому середовищі. У цих умовах заклади професійно-технічної освіти, залишаючись статичними, не можуть вирішити завдання власного розвитку для максимально якісного надання освітніх послуг населенню.

Конкурентна боротьба освітніх установ за абітурієнтів актуалізує процеси вдосконалення діяльності системи професійно-технічної освіти, ефективного використання наявних управлінських, кадрових, матеріальних, технологічних та інших ресурсів, реалізації варіативних освітніх програм, зміст яких є актуальним та відповідає потребам ринку праці в конкретному регіоні. При цьому варіативність не лише забезпечує управління змінами в освітньому просторі, але і виступає як

необхідна умова розширення можливостей розвитку закладів професійно-технічної освіти.

Дослідженню питань розвитку професійно-технічної освіти у сучасних умовах присвячено праці Н. Ничкало [6; 7], С. Ніколаєнка [8, с. 5], А. Беляєвої [1, с. 10], Г. Кругликова [9, с. 54], В. Радкевич [10, с. 6], О. Гаврилук [11, с. 32]. Авторами досліджувалися питання особливостей взаємного впливу професійно-технічної освіти та ринку праці [6; 8], інноваційних аспектів розвитку профтехосвіти [7], дидактичних принципів професійної підготовки [1; 11] та організації виробничого навчання в ПТНЗ [3], оновлення освітніх технологій, що застосовуються в професійно-технічній освіті [4]. Вдосконалення процесів управління закладами професійно-технічної освіти та усією системою професійної підготовки кадрів визначено предметом досліджень А. Беляєвої [1; 2], І. Гриценюк [3], Р. Гуревича [4], С. Гончаренко [5], В. Петренко [5], Н. Ничкало [5; 6; 7]. Зауважимо, що в аналізованих працях авторами надано більшу увагу питанням організаційного та методичного характеру, більшість з яких спрямовані на вирішення поточних завдань та розв'язання проблемних ситуацій. Однак поза увагою авторів лишилася проблематика управління системою професійно-технічної освіти виходячи з довгострокового бачення її перспектив та планів розвитку.

Динамічний характер розвитку соціально-економічних процесів у сучасних умовах визначає потребу систематизації існуючих та формулювання нових положень відносно визначення тенденцій, особливостей та перспективних напрямків розвитку професійно-технічної освіти. При цьому серед основних питань, що лишаються малодослідженими, слід визначити напрямки реформування системи професійно-технічної освіти відповідно до актуальних викликів сьогодення.

Метою статті є дослідження сучасного стану та перспектив розвитку системи професійної підготовки кваліфікованих робітників.

У зв'язку із зміною освітньої парадигми на тлі об'єктивно існуючих процесів, що мають місце у суспільстві, система підготовки кваліфікованих фахівців знаходиться в стані модернізації, що проводиться органами управління професійно-технічною освітою. Одним з компонентів такої модернізації постає напрямок, пов'язаний з компетентністю і переходом до компетентної моделі випускника

професійно-технічного закладу. Для споживача освітніх послуг в умовах ринкової економіки важливе те, як саме працюватиме молодий фахівець, а не рівень сформованих в нього теоретичних знань. Зникла система розподілу та працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, з'явилися недержавні підприємства, керівники яких почали висувати жорсткі вимоги не лише до рівня освіти, але і до особових, ділових, етичних якостей фахівців, що приймаються на роботу. Тому власне знання і уміння повинні стати проміжним, опосередкованим результатом навчання, а кінцевим результатом стає сама професійна діяльність.

Сучасна діяльність установ професійно-технічної освіти спрямована не тільки на задоволення цілком конкретних потреб суспільства і економіки у фахівцях середньої ланки, але і на освітні потреби особи. Трансформація соціокультурного середовища детермінує діяльність навчальних закладів у напрямі активізації внутрішніх процесів (підвищення якості навчання, розвитку, виховання) і зовнішньої мобільності. Складна динаміка розвитку пов'язана з інтеграцією навчальних закладів, спадкоємністю освітніх програм різних рівнів, розширенням зв'язків з іншими освітніми установами, організаціями і підприємствами. При цьому важливо не стільки забезпечити модернізацію та нарощування кількісних параметрів (масштабів підготовки фахівців) функціонування системи професійно-технічної освіти, скільки досягнути темпів її випереджаючого розвитку, поряд із знаходженням і використанням якісно нових ресурсів реалізації цілей досліджуваної системи.

Серед основних тенденцій розвитку професійно-технічної освіти на сьогоднішній день слід виокремити дві: стандартизація і варіативність [3; 7]. Стандартизація освіти виступає як тенденція, що характеризує систему обмежень, які накладаються на варіативність освіти у зв'язку з необхідністю забезпечення рівності можливостей навчатися. Варіативність розглядається як здатність освіти відповідати мотивам, можливостям і індивідуальним запитам різних груп учнів, а також як можливість управління змінами, інноваціями в єдиному освітньому просторі, як адекватне реагування на зміну зовнішнього середовища шляхом вдосконалення механізмів управління і самоврядування.

В цілому, стандартизація і варіативність професійно-технічної освіти сприяють як соціалізації і індивідуалізації учнів, так і управлінню функціонуванням та змінами в системі освіти на різних рівнях. Забезпечення стійкого розвитку закладів професійно-технічної освіти в умовах змін залежить від використання педагогічних ресурсів навчального закладу і нереалізованих ними можливостей, стратегії управління інформацією і проектами по вдосконаленню навчального процесу, швидкості адекватної реакції на запити всіх категорій споживачів освітніх послуг, задоволення очікувань споживачів та інших зацікавлених сторін, які у свою чергу залежать від часу практичної реалізації намічених закладами цілей діяльності.

Формування партнерських відносин між навчальним закладом, його абітурієнтом і підприємством роботодавцем здійснюється шляхом оформлення відповідних договорів, надання і забезпечення якості запропонованих послуг. Процеси розвитку соціального партнерства, на жаль, відбуваються в умовах недостатньо розробленої правової системи, низького рівня узгодження інтересів, змінних норм, регулюючих діяльність підприємств і організацій. Досвід взаємодії освітніх установ і підприємств показує, що спільна діяльність у ряді випадків є результатом особистих взаємин і не завжди досягнуті домовленості сприймаються як обов'язкові.

Ще одним напрямом розвитку системи професійно-технічної освіти є навчання молоді з обмеженими можливостями здоров'я як в умовах інклюзивної освіти, так і дистанційного надомного навчання.

Надання закладами професійно-технічної освіти можливостей освоєння освітніх програм для різних категорій споживачів на основі використання дистанційних технологій дозволяє: подолати недоступність зовнішнього середовища, забезпечити безбар'єрний доступ до здобування професійно-технічної освіти; вибудувувати індивідуальні освітні траєкторії; індивідуалізувати розклад занять; використовувати електронні освітні ресурси та ін. [1; 2; 6].

Це особливо важливо для студентів з обмеженими можливостями пересування (знаходження в пенітенціарній установі, стан здоров'я, служба в армії). Професійне навчання для даних категорій осіб, що навчаються, є також засобом їх соціальної реабілітації [4].

На сьогоднішній день пошуки шляхів визначення цілей і змісту професійно-технічної освіти ведуться у напрямі формування ключових

компетенцій, які інтенсивно обговорюються і розробляються, і вже склалися теоретичні основи компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід більш відповідає умовам ринкового господарювання, оскільки передбачає орієнтацію на формування в учнів таких ключових компетенцій, які затребувані сучасним ринком праці.

Таким чином, компетентність – це характеристика, що дається людині унаслідок оцінки ефективності її дій, спрямованих на вирішення певного кола значущих для даного співтовариства завдань, це свого роду соціальне визнання. У переліку компетентностей необхідно виділити ключові і професійні компетентності. Передбачається, що ключові компетентності мають надпрофесійний характер і необхідні в будь-якій сфері діяльності:

- когнітивна (пізнавальна) – здатність самостійно вчитися, прагнення до пошуку інформації для навчальних цілей;
- соціально-психологічна – встановлення нормальних взаємин з людьми, здібність до роботи в колективі, співпраці, критиці і самокритиці;
- соціально-організаційна (управлінська) – здатність ухвалювати організаційні рішення, визначати цілі організації, навички самоконтролю;
- інформаційно-комп'ютерна – здатність отримувати, систематизувати, аналізувати і передавати інформацію, уміння інтерпретувати і узагальнювати її, використовувати Інтернет;
- креативна – здібність до творчості, уміння ставити і вирішувати нестандартні завдання, вести дослідну роботу;
- комунікативна – інтерес до людей, здатність адекватно сприймати усну мову, володіти монологічним і діалогічним мовленням, брати участь в неформальному спілкуванні, вести ділові переговори, наради, дискусії;
- компетентність у збереженні особистого здоров'я – уміння реалізовувати здоровий спосіб життя, проявляти відповідальність за здоров'я інших, здібність до фізичного, духовно-етичного розвитку, свобода від залежностей (секти, наркоманія, алкоголізм, куріння і так далі) [5; 9].

У основі програм, що реалізуються закладами професійно-технічної освіти, закладені головні мотиви змін в освіті, а саме: гуманізація системи професійно-технічної освіти, пріоритет

загальнолюдських цінностей особи, підвищення якості освітніх послуг для різних груп населення.

Пошук власного шляху розвитку для закладів професійно-технічної освіти – це шлях не тільки практичного виживання і пристосування до швидко змінної ситуації в соціумі і освіті, збереження раніше накопиченого досвіду і самозбереження, але і розкриття більш широких можливостей, вихід за межі традиційних використовуваних схем руху. Реалізація нових можливостей сприяє розвитку управлінського і педагогічного професійного досвіду співробітників. Тобто можна сказати, що ресурси розвитку закладів професійно-технічної освіти мають внутрішню природу і зовнішнє застосування. Одна з основоположних цілей підготовки кваліфікованих фахівців – формування їх професійної компетентності, яка включає систему знань, умінь, навичок і здібностей, що дозволяють фахівцям кваліфіковано орієнтуватися у сфері професійної діяльності, а також якості осіб, що надають їм можливість успішно вирішувати певний клас професійних завдань.

В умовах ринкової економіки окрім перерахованих вимог до особи сучасного фахівця затребуваними є такі якості, як: здатність ухвалювати правильні рішення; персональна відповідальність; здатність до спільної роботи заради досягнення мети; здатність спонукати інших людей працювати спільно заради досягнення поставленої мети; прагнення до суб'єктивної оцінки особового потенціалу співробітників; готовність надавати іншим людям можливість самостійно ухвалювати рішення; здатність вирішувати конфлікти; здатність ефективно працювати як підлеглий.

Структурним елементом освітнього процесу є окремі частки його змісту. При компетентнісному підході в основу змісту навчання закладаються серії проблемних завдань, в процесі вирішення яких учні оволодівають компетентністю, тобто досвідом вирішення таких завдань. Саме такий підхід використовується в умовах дистанційного навчання.

На закінчення слід зазначити, що ресурсними векторами розвитку закладів професійно-технічної освіти є задоволення освітніх запитів різних верств населення, посилення орієнтації на реальні соціокультурні умови, запити споживачів освітніх послуг, розвиток варіативності освітніх програм, форм і технологій навчання, підвищення компетентності управлінських і педагогічних працівників, розширення

взаємодії і контактів з іншими установами, організаціями і підприємствами.

Література

1. Беляева А. П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилище: метод. пособ. [для работников профтехобразования] / А. П. Беляева. – М. : Высшая шк., 1991. – 201 с.
2. Беляева А. П. Тенденции развития профессионального образования / А. П. Беляева // Педагогика. – 2003. – № 6. – С. 21 – 27.
3. Гриценюк І. А. Педагогічні умови організації виробничого навчання учнів ПТНЗ швейного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / І. А. Гриценюк. – К., 2007. – 23 с.
4. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання в ПТНЗ / Р. С. Гуревич. – К. : Вища шк., 1998. – 229 с.
5. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Л. Петренко ; під ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : Технологічний ун-т Поділля, 2002. – 334 с.
6. Ничкало Н. Профтехосвіта і ринок праці : старі й нові проблеми / Н. Ничкало // Педагогічна газета. – 2005. – № 12. – С. 8. 7.
- Ничкало Н. Ринок праці і проблеми модернізації підготовки кваліфікованих робітників / Н. Ничкало // Проф.-техн. освіта. – 2004. – № 1. – С. 4 – 12.
8. Ніколаєнко С. Інноваційний розвиток профтехосвіти / С. Ніколаєнко // Професійно-технічна освіта. – 2007. – № 3. – С. 5 – 7.
9. Кругликов Г. И. Настольная книга мастера производственного обучения : учеб. пособие [для студ. сред. проф. образования] / Г. И. Кругликов. – М. : Изд. центр „Академия”, 2006. – 272 с.
10. Радкевич В. Дослідницькі засади діяльності педагога професійної школи / В. Радкевич // Проф.-техн. освіта. – 2006. – № 4. – С. 5 – 7.
11. Гаврилюк О. Сучасні технології навчання – оновлення освітнього процесу в профтехучилищі / О. Гаврилюк // Рідна шк. – 2000. – № 12. – С. 32 – 35. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 3. – С. 2 – 5.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ

Н. Н. Родионова

Определены ключевые характеристики, которые определяют направления и тенденции, в соответствии с которыми осуществляется реформирование системы профессионально-технического образования. Систематизированы научно-практические положения относительно реализации компетентного подхода в педагогическом процессе ПТУЗ.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, развитие, компетентностный подход, вариативность, образовательные программы, образовательные стандарты.

THE STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SKILLED WORKERS

N. N. Rodionova

Key descriptions are defined. They determine directions and tendencies in accordance with which reformation of the system of trade education is carried out. Scientific and practical terms are systematized in relation to realization of competence approach in pedagogical process of trade education establishments.

Key words: trade education, development, competence approach, variability, educational programs, educational standards.

Родіонова Надія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерно-педагогічних дисциплін Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна) e-mail: n.n.rodionova@mail.ru

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка С. Я. Харченко

УДК 378.012:159.923.2

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Г. В. Романкевич

У статті описується модель формування правової свідомості студентської молоді педагогічних університетів, яка була розроблена в процесі експериментально-дослідної роботи. Акцентується увага на основних складових названої моделі. Визначається взаємозв'язок між складовими моделі. Описуються суб'єкти виховної взаємодії. Визначається технологія реалізації моделі формування правової свідомості.

Ключові слова: правова свідомість, модель формування правової свідомості, педагогічні умови, суб'єкти виховної взаємодії, взаємозв'язок суб'єктів педагогічного процесу, технологія формування правової свідомості.